

הישיבה המאתיים ושלוש עשרה (רי"ג)

ביום כ"ב בטבת התשנ"ד (5 בינואר 1994), בשעה 3.00 אחה"צ, בבית האקדמיה בירושלים.

הנוכחים: החברים ארי אבנר, שרגא אברמסון, עוזי אורנן, משה אזר, שרגא אירמאי, זאב בן-חיים, משה בר-אשר (יו"ר), גדעון גולדנברג, אהרן דותן, שולמית הראבן, אברהם טל, דוד טנא, יוסף יהלום, ישראל ייבין, אהרן מגד, עמוס עוז, אמציה פורת, גד בן-עמי צרפתי ויהודה רצהבי; החברים-היועצים שושנה בהט, אברהם יבין, יעקב מנצור, ראובן סיוון, יהודה פליקס ושמעון שרביט; עובדי האקדמיה רון אירמאי, גבריאל בירנבאום, רונית גדיש, רינה גורן, מלכה זמלי, יוסף עופר וצפורה שפירא.

סדר היום: א. דברים לזכר עלי איתן ואורי סלע ז"ל

ב. ברכות

ג. ענייני דקדוק: צורות, ניקוד, צירופים ומילים לועזיות

ד. לב העיר - 'city'

א. דברים לזכר עלי איתן ואורי סלע ז"ל

מ' בר-אשר: אני מתכבד לפתוח את הישיבה הרי"ג של האקדמיה. בעת האחרונה נפטר חברנו המכובד עלי איתן ז"ל, ונפטר חבר פעיל בוועדות האקדמיה, העיתונאי אורי סלע ז"ל. אנחנו פותחים את הישיבה בדברי הערכה לשניהם. אני שמח ששלושת נכדיו של עלי איתן הגיעו לישיבה, ומצטער שכתו לא יכלה להגיע משום שהיא חולה. הא' דותן והא' טל יישאו דברים לזכרו של עלי איתן.

א' דותן:

לזכרו של עלי איתן ז"ל

אדוני הנשיא, חברי האקדמיה, משפחת עלי איתן, בא אני לצייר לפניכם דמותו של חבר יקר, שנסתלק מקרבנו והלך לעולמו לפני שבועות אחדים, ביום י"ד בכסלו התשנ"ד (18 בנובמבר 1993), והוא בן 85 שנים, שָׁבַע ימים ומעשים.

גדול היה עלי איתן במעשיו בוועד הלשון העברית ובאקדמיה ללשון העברית. וכגודל עשייתו כך מידת ענוותו, ורוב מפעלו אינו ניכר ואינו נזכר בכתובים, גם באותם כתובים מעשי ידיו ודווקא בהם, שהרי מי איש כאיתן יבליט עצמו ויקרא שמו על מעשיו. קמתי אני אפוא לספר עלילותיו ולהוסיף מכוח זיכרוני, זיכרון של חברות למעלה מ-40 שנה, מיום שבאתי אני לוועד הלשון לעבודת המזכירות המדעית, שבה הקדימני איתן חמש שנים.

ארנסט איזן נולד בשנת 1908 במינכן שבגרמניה ועשה בלייפציג את שנות ילדותו ונערותו. ראשית לימודיו האקדמיים בהיותו בן י"ח שנים באוניברסיטת לייפציג, משם המשיך לפדגוגיון העברי ולבית המדרש לרבנים בווינה, וסיים לימודיו באוניברסיטת עיר הולדתו מינכן. הוא למד לשונות שמיות ולשונות מזרחיות אחרות, וכן היסטוריה, פילוסופיה ופדגוגיה. אולם עיקר התמחותו עברית, ערבית וארמית.

בן כ"ד שנים הוכתר בתואר דוקטור על חיבורו בלשון הגרמנית 'al-Sa'adja *Fajjumi's arabische Übersetzung und Erklärung der Psalmen* "התרגום והפירוש הערבי של סעדיה גאון לתהלים", שנדפס בלייפציג ב-1931, ובו ניתח את לשונו ואת פירושו של רב סעדיה גאון בשבעה עשר מזמורים, צ' עד ק"ו. איזן הצעיר זכה לשמוע לקח מפי גדולי המלומדים בדור ההוא, בלייפציג מפי חוקר המקרא והמזרח אלברכט אלט (Albrecht Alt) והאשורולוג היינריך צימרן (Heinrich Zimmern), ובמינכן מפי ההבראיסט אברהרד הומל (Eberhard Hommel); וראש לכולם מפי גוטלהף ברגשטרסר (Gotthelf Bergsträsser), הארי שבחבורה, שהוא אף זה שהנחהו בעבודת הדוקטור.

לאחר תום לימודיו הוא מנהל שיעורי עברית למבוגרים בנירנברג. הקרקע כבר בוערת תחתיו והוא מרביץ תורת העברית בלב התופת במשך שנה תמימה.

בשנת 1934 עלה ארצה. הדוקטור הצעיר, הנושא בכיסו דיפלומה בחתימת ברגשטרסר הגדול, מוצא את פרנסתו בהוראת עברית וערבית בבתי ספר תיכוניים בתל-אביב ובחיפה. במשך שנתיים שימש מתרגם מערבית לעברית ועורך במערכת העיתון היומי הבוקר, ובמשך שנתיים היה מזכיר האגודה להשתלמות במדע, בבית פכזנר בחיפה. בזמן מלחמת העולם השנייה התנדב לשירות הצנזורה הבריטית במזרח התיכון ושירת שנתיים באיראן ושנה אחת במאלטה. אולם כל אלה לא היו אלא גישושים וחיפושי דרך לקראת ייעודו העיקרי, ייעוד חייו.

בסוף 1945 התמנה למזכיר המדעי של ועד הלשון העברית בתל-אביב. הוא קיבל את התפקיד מידי קודמו, יחזקאל קוטשר ז"ל, והיה חוליה בשלשלת של מזכירים דגולים בלשכת תל-אביב: שמואל ייבין, יחזקאל קוטשר וד"ר עלי איזן, כפי שנקרא עדיין באותם ימים.

לא יכול היה ועד הלשון למצוא לעצמו מזכיר מדעי מתאים יותר למשרתו, בעל כישורים טובים יותר, ובעל מזג נוח יותר.

איתן הביא עמו, נוסף על הישג מצוין בשדה המחקר, גם ידיעת לשונות נדירה. לא רק לשונות שמיות ופרסית, אלא גם לשונות אירופה רבות: גרמנית ואנגלית, צרפתית ואיטלקית וספרדית, וכמובן יוונית ולטינית, חוש פילולוגי מפותח וכושר הבחנה דק, עם

השכלה רחבה בתרבות העולם ובתרבות ישראל. ובכל אלה נרתם למרכבת העשייה בלשון, בחכמה, ברצינות ובכבוד ראש, בהתמדה אין קץ ובמסירות: מסירות לתפקידו, מסירות לוועד הלשון, וביותר - מסירות ללשון העברית.

השנים תש"ו-תש"ז, שנות ראשית עבודתו של איתן בוועד הלשון, היו שנים רבות מאורעות בחיי היישוב היהודי בארץ ישראל, שנות מאבק מקיף בשלטון הבריטי ומלחמה לעצמאות. באותו זמן ניהלו חברי ועד הלשון, בראשות נשיאו, פרופ' טורטשינר ז"ל (כפי שנקרא אז), מאבק מקביל למיסודו של הוועד ולהקמת האקדמיה ללשון העברית, מאבק שהחל עוד לפני קום המדינה ונמשך שנים גם לאחר הקמתה. במאמר מוסגר אוסיף את תמיהתי על שמאבק זה חייב היה להימשך שנים רבות כל כך, עניין להיסטוריונים לענות בו.

איתן השתלב בכל כוחו ומרצו בפעולה הזאת, ובראשית תש"ט נבחר לוועד המכין של האקדמיה ללשון העברית, ועד שכלל את שני נשיאי ועד הלשון, טורטשיני וקלחונר, את מנהל הלשכה המרכזית ד"ר שמואל אייזנשטדט, ואת שני המזכירים המדעיים, ד"ר עלי איתן, שאז כבר שינה את שמו, וייבדל לחיים ארוכים פרופ' זאב בן-חיים, המזכיר המדעי של ועד הלשון בירושלים, ולימים מן החברים הראשונים באקדמיה ללשון העברית.

איתן היה הרוח החיה בלשכת תל-אביב. הוא היה בבחינת מרא דשמעתא בתל-אביב, איתן ובנוי לתלפיות, תל שכל הפיות פונים אליו בשאלות לשון. ניהל את הלשכה, תחילה בבית ביאליק ולאחר זמן בבית הסופר, ברוב כשרון, ברוח טובה ובדרכי נועם. דעת הבריות נוחה הייתה הימנו, ורבים היו מבקשי עצה ששיחרו לפתחו. הודות לו ולפעילותו הציבורית הייתה לשכת תל-אביב לאות ולמופת בציבור, ורוב פעילותו של ועד הלשון באותם ימים, ורוב קשריו עם הקהל הרחב נתמקדו בה.

מה חבל שהעיר העברית הראשונה שוב אין מתקיים בה דו-שיח עברי קרוב מעין זה. עבודה רבה נתרכזה סביב פעולתן של ועדות המונחים, שבהן השקיע איתן את כל מרצו ומלוא ידענותו, גם בזמנו של ועד הלשון ועוד יותר משנתייסדה האקדמיה ללשון העברית, בשנת תשי"ג.

באותו זמן, משנגדרה עבודת האקדמיה בארבע חטיבות - מינוח, דקדוק, פרסומים ואמרכלות - נתמנה איתן להיות מזכיר ועד המינוח. בתפקידו זה היה ממונה הלכה למעשה על כל פעולת המינוח באקדמיה, גם במסגרת הוועדה המרכזית למונחי הטכניקה (לימים: הוועדה המרכזית למונחי הטכנולוגיה) שליד הטכניון בחיפה, גם בוועדות המשותפות למכון התקנים הישראלי, גם בצה"ל, וכמובן בכל ועדות המונחים המרובות של האקדמיה, בתל-אביב ובירושלים. מרְפְּזי פעולות המינוח שמחוק לאקדמיה, בצה"ל ובמכון התקנים, ידם לא משה מידו, ובכל קביעותיהם ומילוניהם על פי איתן יישק דבר.

איתן הביא עמו לא רק את בקיאותו הבלשנית, אלא פיתח יחד עמה הבנה מקצועית וטכנולוגית בכל תחומי העיון והמעשה. הוא גילה זיכרון בלתי נדלה לפרטים, והבנה דקה ברזי הטכנולוגיה, הנדירה אצל איש הרוח. כל עבודת המינוח בוועדות השונות עברה תחת עין ביקורתו החדה. משאו ומתנו עם בעלי המקצוע שבועדות היו כשל אחד

מן החברה המקצוענית, וגם אותם הפליא בבקיאותו ובדייקנותו. לא מעט 'אסונות' מינוח מנע ולא מעט מוקשים טרמינולוגיים פירק בהבנתו המעמיקה, שבה עלה לעתים על בעלי המקצוע עצמם.

גם לאחר אישור המונחים היה הוא הממונה על עריכת רשימות המונחים ועל עריכת המילונים לשם פרסומם. עשרות מילונים של ועד הלשון, ובעיקר של האקדמיה, יצאו מתחת ידו. הוא שקבע את דמותם הפנימית והחיצונית של מילוני האקדמיה, והוא שכתב את מרבית המבואות להם. בכלום הצניע את עצמו ואת חלקו בהם, כפי שכבר רמזתי, וכמעט לא ניכרת יגיעתו הרבה בהם.

המילונים האחרונים של ועד הלשון - המילון למונחי האריגה (תש"ז), המילון למונחי הכבאות (תש"ז) והמילון למונחי המשק החקלאי (תש"ח) - עדיין טבועים גם בחתימת ידם של המזכירים הקודמים בתל-אביב, שמואל ייבין ויחזקאל קוטשר; אך במילוני האקדמיה היה חלקו של איתן מכריע. בשני מילונים הראשונים של האקדמיה, המילון למונחי המכונות (תשט"ו) והמילון למונחי המוסיקה (תשט"ו), השקיע איתן רוב עמל וזיעת אפיים. לאחריהם באה שורה ארוכה ומרשימה של מילונים ורשימות מונחים אין ספור בכל מקצועות העיון והמעשה: הידראוליקה, תורת הקרקע והנדסת הקרקע, סכרים, ימאות, קשר ואלקטרוניקה, מטאורולוגיה, ספרנות, ועוד רבים, ולא אלאה אתכם בהזכרת כל שמותיהם.

כמי שהיה שותף בדיונים בעשרות ועדות מונחים, במאות ואולי באלפי ישיבות, השכיל איתן לתרום תרומה נכבדה גם בהצעות חידושים משלו, שנתקבלו והיו לנחלת הכלל - תרומה נכבדה אך אנונימית. אין איש יודע, וגם הוא בוודאי לא היה זוכר, את מספר החידושים שלו שנשתקעו במילוני האקדמיה.

לא הסתפק איתן במה שהשקיע רוב חכמה ועמל והרבה תעצומות נפש ביצירת מונחים לעברית החדשה; הוא עסק גם בצד העקרוני של מלאכת החידושים, תחום ההכונה והמדיניות הלשונית. עקרונות החידוש העסיקו אותו, ומהרהורי לבו הביא גם לפני מליאת האקדמיה ועשאם פינה ויתד לדיון עקרוני של כלל החברים.

בהרצאתו בשנת תשכ"א "עבודת המינוח באקדמיה" (זיכרונות האקדמיה ז-ח, עמ' 240-242) הניח את היסודות והנהלים של המינוח, יסודות שעל פיהם מתנהלת העבודה עד עצם היום הזה.

לאחר שהשתתף מטעם האקדמיה ומכון התקנים הישראלי בכינוס של ארגון התקנים הבין-לאומי (ISO) בליסבון, הרצה לפני המליאה בשנת תשל"ב על "מפעלים בין-לאומיים במינוח והשפעתם על פעולת האקדמיה" (זיכרונות האקדמיה יט-כ, עמ' 24-29), והתווה דרך ללמוד לקח מניסיון של אומות אחרות בתחום המינוח.

איתן הבין "שהתפקיד שקיבל עליו ועד הלשון והורישו לאקדמיה, נעשה כבד מיכולתו של מוסד אחד", שעל כן יש לבקש דרכים חדשות. אבל עוד קודם להתוויית תכניות להמשך יש לרכז את עשרות אלפי המונחים שנתחדשו במשך קרוב למאה שנים - הוא דיבר אז על 85 שנים כמובן - כדי להזכיר נשכחות וכדי למנוע סתירות וכפילויות. בהרצאה לפני המליאה בשנת תשל"ו העלה את תכנית "מפעל המפתח הרב-לשוני למונחי האקדמיה" (זיכרונות האקדמיה כא-כד, עמ' 168-170), מפעל חשוב שעדיין לא הגיע לידי גמר.

מעוללות מחשבתו על דרכי המינוח ועל בעיות הלשון המתחדשת אף העלה על הכתב בכמה וכמה מאמרים בלשונו לעם, מאמרים ששמותם מלמדים עליהם, ואזכיר רק מקצתם, כגון "שם התואר בלועזית ובעברית" (לל"ע יז), "כיצד מביעים אפשרות של קבלת פעולה" (לל"ע כג), "התמורות העבריות לפועל המורכב הלועזי" (לל"ע כט-לא), "Switch" וסמכויות האקדמיה" (לל"ע מב), ועוד רבים. זאת בנוסף על רשימות הדנות בפרטים של מינוח ובכירורים לקסיקליים, כגון: "מרזב, מזחילה, צינור גשם" (לשונו יח), "מונחי מטאורולוגיה" (לל"ע כו), "ציוויליזציה וקולטורה" (לל"ע יז), "מונחי לשון לענף חרושת העץ" (לל"ע יט), "חזה=ראה=בחר; חסן לשון יופי" (לל"ע כ), ועוד. מוסיף על כל אלה פעולתו כעורך הסדרה לשונו לעם, יד ביד עם חברו ר' מאיר מדן ז"ל, סדרה שראשיתה מדור לשון בעיתון הארץ, והחל במחזור ב', קונטרס י"א, בשנת תש"ט, היא נערכת בידי צמד רעים זה עד שנת תשמ"ח, מהלך קרוב לארבעים שנה. העורכים שיקעו בסדרה זו רוב אהבה ומסירות, ואין צריך לומר שרישומה בציבור ניכר ביותר, שהיא היא נושאת קולה של האקדמיה בציבור והגשר אליו. בעיני רבים כתב עת זה הוא התגלמות האקדמיה.

במערכות האקדמיות האוניברסיטאיות מקובל לבחון את הצלחתו של מדען במחקרים המדעיים שפרסם. כל פעילות שאינה בגדר "מחקר מדעי" אינה נחשבת ואינה נשקלת ואינה נמדדת, וכאלו אינה. איתן שימש דוגמה לתפארת לחריג שאין הכלל חל עליו. בכישוריו וברוחב ידיעותיו יכול היה בנקל לעשות חיל בשדה המחקר, אך הוא העדיף לרתום את חילו לשירותה של הלשון העברית החיה, להעשרתה ולהכוונתה. רק פה ושם פרסם הערות אחדות בתחומי אהבת נעוריו - לשון תרגומי רס"ג למקרא. מעט, כי את כל מרצו העמיד לרשות העשייה החיה בלשון. אילו הייתה אמת מידה למוד בה את הכישורים היצירתיים בלשון החיה, אין ספק בלבי שהישגיו של איתן היו נמצאים שקולים כנגד הכישורים שהממסד האקדמי מצפה מכל פרופסור מזדמן, ולא זו בלבד ששקולים היו, אלא אף מכריעים אותם. ואכן כך שקלה אוניברסיטת תל-אביב, בהעלותה את איתן לדרגת פרופסור. על פעולתו כמורה בחוג ללשון העברית ירחיב את הדיבור ידידי אברהם טל, ולא אשיג את גבולו.

תרומתו של איתן חייבת להיבחן גם בקנה מידה לאומי. מעטים האנשים שתרומתם האנונימית ללשון העברית החיה גדולה מתרומתו של איתן. בתשובותיו לשואלים מן הקהל הרחב בקטנות של לשון, ובשיקוע חכמתו ויצרנותו במונחי האקדמיה הוא הטביע חותם על דמותה של העברית החדשה, בוודאי על לשונם של מקצועות רבים. 'איתן' רמינוח' היו שמות נרדפים גם באקדמיה וגם מחוצה לה.

כל עוד היה איתן מזכיר מדעי באקדמיה ונושא שכר, לא התיר החוק לבחור בו לחבר. מתוך שהעריכו חברי האקדמיה את מעמדו, את רוחב ידיעותיו ואת תרומתו לפעולת האקדמיה, החליטה מליאת האקדמיה בשנת תשט"ז להעניק לו, כלחברו מאיר מדן ז"ל, סמכות של חבר יועץ באקדמיה, המעניקה לו היתר הצבעה במליאה בענייני לשון, אף בלא המעמד הפורמלי הקבוע בחוק.

משפרש איתן לגמלאות בחרו בו חברי האקדמיה בשנת תשל"ג לחבר מלא, ואז לא היה דבר טבעי יותר מהפקדתו הלכה למעשה על ענייני המינוח. שנים רבות שימש יושב-ראש ועד המינוח, והוסיף לתת מחילו לאקדמיה דרך קבע. ועוד שנים הרבה היה נוהג לבוא למשרדו בתל-אביב ולפקוד את לשכות ירושלים וחיפה, אף שהיה פטור מכך.

הוא בלט בחבורת המזכירים המדעיים, חבורה שנשיאנו הראשון, פרופ' טור-סיני, נהג לכנותה ברגעי בדיחותא בשם 'חבורת בעלי אָן': איתן, מדן, הנמן, אסטרקן, וייבדל לחיים רפאל ספן, ואף אני עבדכם עמהם, עד שהיה אומר טור-סיני, שהתכונה העיקרית הנדרשת ממזכיר מדעי היא שם המסתיים ב'ן'. בחבורה הזאת היה איתן משכמו ומעלה בנימוסיו, בהדר הילוכיו ובאורך רוחו. תמיד מפשר ומפייס בסבלנות, בסובלנות ובסלחנות. איתן בדעתו, אך גם יודע מתי והיכן לוותר מפני דרכי שלום. איתן הוא לי זיכרון אישי נעים ומלא ניחוחות של פעם. כשהיה מגיע, פעם או פעמיים בשבוע, מן השפלה לירושלים, היה ניחוח עשן מקטרתו העולה באפנו נעשה סניף ובן לווייה לרוח הנעימה ולאווירה הטובה והרגועה שהיה משרה על סביבותיו. כל זאת בענווה ובשפלות רוח הראויות להערצה. כל תורתו שמורה בקרבו פנימה לעת הצורך, ועד עת הצורך לא הרגשת במטמון הדעת האצור בו. איש נעים הליכות וטוב מזג היה, אהוב על חבריו ועל כל העובדים במחיצתו. מקפיד בכבוד הזולת, בכבוד חבריו ובכבוד הכפופים לו. עליו ראוי שייאמר מאמר בעל התהלים: "הולך תמים ופועל צדק ודובר אמת בלבבו. לא רגל על לשונו, לא עשה לרעהו רעה, וחרפה לא נשא על קרובו" (תהלים טו, ב-ג). יהי זכרו ברוך.

א' טל:

מוריי ורבתיי,

לא נמנית עם חברי האקדמיה בימים שעלי איתן שימש בה בוועדים ובוועדות ועמד על משמר הלשון העברית. הדברים היפים שהשמיע ידירי הא' דותן, חלקם שמעתי לראשונה כאן, וחלקם ידעתי מפי השמועה, מפי חברים שהיו במחיצתו, ולא אחת הם מעלים את זכרו בגעגועים לדמות רבת הסמכות, סמכות שיסודה ברוחב הידיעות ובעומק ההבנה.

אני נתוודעתי אל עלי איתן מחוץ לכותלי המוסד הזה, בתוך כתליו של מוסד אחר, אוניברסיטת תל-אביב בימי עלומיה. בימים הרחוקים ההם, מעט אחרי אמצע המאה שאנחנו עומדים היום בקרבת סופה, בין מוסכי אבו-כביר, לא רחוק מבית המעצר המפורסם, בצלו של מגדל כנסייה שפעמוניו ליוו לא אחת את הרצאות המורים, עמדה אוניברסיטה צעירה, שאחותה הוותיקה מירושלים הביטה עליה מלמעלה תרתי משמע. פרופ' יצחק פרץ המנוח יסד בה חוג ללשון העברית, והזמין את עלי איתן להורות בו לסטודנטים. אני חייב להסביר את המילה 'סטודנט' בהקשר הנתון כאן. המילה 'סטודנט' מעלה בוודאי בתודעתכם, כדרך הטבע, לומד תורה אגב משובת נעורים, מפני שהנעורים הם הגיל שאדם לומד בו את המלאכה שבחר לעסוק בה בימים העתידיים לבוא עליו. אנו, תלמידי המוסד, רחוקים היינו מהדמות הזאת ריחוק ניכר. על סף העשור הרביעי לחיי הייתי כשבאתי אל האוניברסיטה החדשה, ולא הייתי מן המבוגרים שבחבורה; אדרבא, מן הצעירים הייתי. מי שנתדפקן על דלתות המוסד שהוא באותם הימים, ומכוח ישיבתם על ספסליו היו קרואים סטודנטים, כבר עברו את גיל הנעורים שנים רבות קודם שבאו אל המקום. לרובם הייתה המלאכה כבר חתומה באוצרותיהם. הם בחרו בה, ואולי צריך לומר שהיא נקרתה בדרכם, זמן רב לפני שנעשו סטודנטים.

איני יכול להסביר את החלטתם להניח לשעות מרובות את בני ביתם ואת שולחן עבודת היום שלהם, כדי לבוא ולחבוש את ספסל הלימודים. אפשר שביקשו להחזיר לעצמם באיחור רב את מה שנמנע מהם בנתיב הסוער של נעוריהם, שעבר בין מוקשי מלחמת עולם אכזרית ומלחמת קוממיות תובענית. ומי יודע, אפשר שביקשו לשנות משהו מדרך חייהם.

אל חדרי ההרצאות באו אחרי יום עבודתם, ומובן מאליו שמנת הריכוז שלהם לא הייתה גדולה. זאת הייתה האוכלוסייה שבאה לקנות תורה מפי עלי איתן. בשעות הערב המאוחרות, צפופים באולם קטן, שבשעות היום שימש מעבדה ללימוד כימיה או דבר אחר מהדברים המצריכים מכשירים שאת שימושם ואת פשרם לא הבינו, ישבו אותם סטודנטים והאזינו לדבריו. הוא הקסים אותנו בנועם הליכותיו. אותם הימים היו הליכות אלה דבר נדיר באוניברסיטה הצעירה. מניין של דוקטורים עולי ימים, שזה עתה סיימו את חוק לימודיהם והוכתרו בתואריהם באוניברסיטה העברית ולא נקלטו בה, היו אז עיקר בניינו ומניינו של הסגל הדידקטי של המוסד. הם מילאו את החוגים השונים, חלקם הגדול שיכור היה עדיין מהישגיהם בשדה המדע ולהוט היה להציגם לפני תלמידיהם. חלקם התהדרו בהם וביטלו כל מה שאמרו אחרים לפנייהם. אין צריך לומר שלא תמיד הרשימו את שומעיהם כמות שביקשו לעשות.

ניגודם הגמור היה עלי איתן. התפעלנו מן הרוח הטובה, מן הסבלנות, מהנוחות לבריות והליברליות שלו. מעולם לא דחה בקנה שאלה או השגה, ומעולם לא פגע בכבודו של השואל, ששאלתו גילתה לפעמים את בורותו. באורך רוח היה מוכין לפנינו פסוק אחר פסוק ומתיר לנו קושיה אחר קושיה, גדולה וקטנה.

קפידה גדולה היה מקפיד עם עצמו ועם זולתו, הערות שכתב בגיליונות בעבודותיהם של תלמידיו היו לעתים קרובות שיעורים בדרכי העבודה המדעית. לא מצאנו בחיבורים שהחזיר לנו אחר בדיקה, לא סימני קריאה, לא סימני שאלה, ובוודאי לא אותה מילת פנייה מעליבה, האומנם? המפורסמת; אלא דברי הדרכה היה כותב בנועם, ללמד ולא לנזוף, ברם מעולם לא ויתר על דיוק הדברים.

אזכיר כאן הערה שפרסם בלשונו לד (עמ' 158). עלי איתן מצא שפלוני, חוקר צעיר, שם דברים בפיו של אברהם גייגר בסוגיה חשובה, ופירש אותו פירוש מוטעה. לא נחה דעתו עד שהביא את המקור, תרגמו לעברית, תרגום מדויק ויפה כמוכן, והסיק ממנו על כותב המובאה.

עלי איתן בלט בהיקף ידיעותיו, בקיאה היה בספרות העתיקה והחדשה, ובן בית היה ביצירת ימי הביניים. הערבית הייתה לו ארץ נודעת, ואת קשריה עם העברית היטיב לתאר לפנינו.

ויותר מכול בלטה אהבתו לעברית, מבטא שפתיו צח היה ומדויק, את המילים בחר בשימת לב מרובה, המשפט שלו היה דוגמה לכל אדם. ממנו למדתי פרקים בכיבוד הלשון העברית. לא שכחתי את לימודו ואני מתאמץ לכבד את העברית כדרך שהוא כיבדה.

מ' בראש: תודה לא' טל. כאשר ביקרתי את עלי איתן ברמת-חן, חשבתי שיאה לו למקום הזה שיישא את השם הזה, משום שחן המקום על יושביו.

נעבור עכשיו להספד על אורי סלע, שהיה מן החברים בוועדה למילים לשימוש כללי, ותרם תרומה נכבדה לעבודתה. אפשר לקרוא עלינו את הפסוק "איתן מושבך ושים בסלע קנך". יש אנשים שמושבם היה באקדמיה ועשו בה הרבה, ויש אנשים שראו בה רק קן, אבל גם הקן הזה היה קן של קיימא. יבוא ארי אבנר ויספוד לאורי סלע, שבנו נמצא אתנו.

א' אבנר:

אורי סלע ז"ל

אישי הנשיא, חברי אקדמיה ואורחים נכבדים,
 "אַהֲבוּ הַמְּלִים הַעֲרוֹת פְּמוֹ וְרִיד, הַמְּפָכוֹת בְּסִבְכֵי מְלִיצָה וְשִׁית, לְבָלִי יִגַע רִדְפוֹן עַד קֶצְוִי הַעֲבָרִית, גְּרִרוֹן בְּצִמּוֹת אֶל הַבֵּית". (נ' אלתרמן, עיר היונה, עמ' 292)
 כמו אל אורי סלע דיבר אלתרמן כשכתב את השורות האלה, שכן בענייני לשון היה אורי בגדר עושה מאהבה. ולא במקרה פתחתי בדברי שירה. להבנתי היה אורי משורר שלא נסתייעו חייו לעסוק בשירה, לא בתור עיסוק מלא ואף לא כתור עיסוק עיקרי, ולפיכך עסק בה למעשה בכל תחומי עשייתו, ורק מעט בפועל ממש.
 כמדומה רק אתמול ביקש את חוות דעתם של חבריו לוועדה על תרגום שיר חדש שיצא מתחת לידו. בעיסוקו העיתונאי היה בגדר בורא ניב שפתיים, ואולי רק מחקר יוכל לגלות כמה מאפשרויות הביטוי שנתעשרה בהן לשון יומנו הן משל אורי סלע - אם מכוחו של העולם הזה, אכסניה מקצועית של ראשית דרכו, ואם מכוחם של שאר התחומים שפנה אליהם.

הכוח היוצר לא זנחו אף כשפנה לעסקי פרסום. עדיין לא נחקרו, כמדומני, יחסי הגומלין בין הפרסום בעברית למילונה היום-יומי. אם יכתבו הדברים על ספר יהיה הערך 'אורי סלע' באינדקס משופע באזכורים. הכול כמובן נוסף על כתיבה עיתונאית וספרותית שכתב, ונוסף על תרגומיו.

אין הכוונה לומר כאן שבתחום הלשון הוא היה יוצר אינטואיטיבי, מעין חיישן שלא מדעת. הן המבוא שכתב בשנת חייו האחרונה למילון חדש של סלנג, והן הדברים שכתב בספרו מילה בסלע, ספר כתוב בחן ובקלילות על מקורם של כל מיני ניבים וביטויים, מעידים על עניין רב גם בצד התאורטי. אבל עיקרו, תוכו, היה רצוף אהבה.

רק העושה בלשון מאהבה יכול ללגלג כמוהו ולכתוב מתוך חיקוי פרודי להופכי דלותם לאידאולוגיה, ואני מצטט מתוך מילה בסלע: "מדוע לא תהיה לנו שפה אחידה, רזה, ברורה לכול?" והוא ממשיך ואומר שרק בשפה מלאכותית כאספרנטו ייתכן הדבר. ויושם לב למילת האפנה 'רזה' בהקשר הזה.

ובעבודתו בוועדה למילים בשימוש כללי של האקדמיה, בבית הזה, היה כל הימים כמעין המתגבר. לפעמים נתקבלה דעתו, אבל בזה לא תמה תרומתו. אף בשעה שנתקבלה הצעה של מישוהו אחר הופרתה המחשבה הקיבוצית מדבריו של אורי. כאלו היו כל הצעותיו: או שנתקבלו או שהעלו אחרים על מסלול מחשבה פורה.

תמיד הקשבנו לו בעניין ובהנאה. קולו יחסר לנו. רוחו הטובה והמבודחת תחסר לנו. אולי אביא רק דוגמה אחת, אף היא מתוך מילה בסלע. בשעה שהוא מביא נתונים

ביבליוגרפיים על סיפוריהם של חכמי חלם, הוא מפנה את קוראיו לצד ספרים כגון האוסף של דרויאנוב גם אל... הדו"ח של מבקרת המדינה. ועל כל אלו יחסר לנו הוא גופו בקסמו היחיד במינו, אבל אלו דברים שאין להם שיעור, והגדרתם קשה. מי שהכירו יבין אותי מיד, ומי שלא הכירו כבר לא ידע לעולם. ולסיום, מילים אישיות אחדות. ספינה איטלקית, שרב חובלה יהודי, גליליאה, שייטה בשלהי אלול תרצ"ו מטרייסטה לחיפה. ילדים רבים לא היו בה; מספרם של הילדים הדוברים עברית היה קטן עוד יותר, שניים. בדרך הטבע התיידדו ובילו חלק ניכר מן הזמן במשחקים ובשיחות. האחד היה ילד מדגניה ב', הוא התקרב לסיום העשור הראשון של חייו, ועם אביו חזר מטיפול רפואי בווינה. העברית הייתה לשונו הטבעית, שפת אם. חברו למשחק ולשיחה היה מבוגר קצת יותר, ילד יהודי מליטא. בעיצומם של המאורעות עלה עם משפחתו לארץ ישראל, את העברית הביא אתו מבית הספר ומבית אבא.

בשביל הילד מדגניה, אורי סלע היה שמו, היה המשחק המשותף אולי בגדר המשך טבעי לחוויות משחק ושיחה בבית. בשביל הילד מליטא, והוא המדבר עכשיו אליכם, היה המשחק בגדר חוויה חדשה. לא משחק בעברית מתוך הכרה אידאית, אלא מתוך שזו הלשון המובנת מאליה, אף בלא אפשרות של גלישת פתע לרוסית או ליידיש, כפי שהיינו מורגלים במקומנו אף בשעה שלשון השיחה או המשחק עברית. רצה הגורל והלשון היא שהפגישה אותנו גם באחרית דרכו. נתברך בזכרו ויהי זכרו ברוך.

ב. ברכות

מ' בראש: אפתח את חלקה השני של הישיבה בברכות לשני חברים. אני רוצה לברך את מורי פרופ' עזרא ציון מלמד ברכה כפולה. אינני יודע איזו מן השתיים גדולה, אני יודע איזו מן השתיים חשובה. בג' בכסלו מלאו לו 90 שנה, ואנחנו מברכים אותו. רצינו להקדיש לו ערב מיוחד, והוא בצניעותו הגדולה סירב בתוקף גדול. בינתיים התרגשה עליו תאונה בקיץ, ותאונה חוזרת לאחרונה, והוא במיטת חוליו, ואני מברך אותו ומאחל לו החלמה מהירה ובריאות טובה. כמו כן אני מבקש לשלוח ברכה לחברנו אפרים ברוידא, הנמצא זה כמה שבועות בבית החולים הדסה, ביחידה לטיפול נמרץ. אנחנו מתפללים לשלומו ומאחלים לו בריאות טובה.

ז' בן-חיים: אני רוצה למסור הודעה שכולה שמחה. חברנו, הנשיא שלנו, הא' בר-אשר, כובד בתואר דוקטור-כבוד של אוניברסיטת פאריז. כבוד שחולקים לחבר הוא גם כבוד שחולקים לאקדמיה כולה, ואני בטוח שכל היושבים כאן מצטרפים עמי לברכו ולאחל לו שיוסיף לזכות בכבוד.

מ' בראש: תודה רבה לא' בן-חיים. לימדו אותי רבותיי שכל מה שאדם זוכה בימיו, השותפים הראשונים שלו הם מוריו, ולהם יאתה ברכה.

ג. ענייני דקדוק: צורות, ניקוד, צירופים ומילים לועזיות

מ' בר-אשר: אנו עוברים לדון בהחלטות ועדת הדקדוק בשנת התשנ"ג. החומר נשלח לחברים וקיבלנו כמה הערות. לפני כשבועיים נתכנסה הוועדה ועסקה בכל ההערות הללו. חלקן היו בבחינת חומר משלים, ולפיכך נשתלבו בחומר המצוי לפניכם, וחלקן זכו גם לטיפול אחר.

הודעה למליאה - החלטות ועדת הדקדוק בישיבותיה בשנת התשנ"ג

ההודעה נשלחה לחברים ביום ט"ז בכסלו התשנ"ד (30 בנובמבר 1993). הערות החברים נדונו בוועדת הדקדוק ביום ח' בטבת התשנ"ד (22 בדצמבר 1993), ועיקרי הדברים נרשמו כאן באות מיוחדת.

הישיבות - ישיבה 5: ט"ו במרחשוון התשנ"ג, 11 בנובמבר 1992; ישיבה 6: ג' בשבט התשנ"ג, 25 בינואר 1993; ישיבה 7: כ"ב באדר התשנ"ג, 15 במארס 1993; ישיבה 8: כ"ה בסיוון התשנ"ג, 14 ביוני 1993; ישיבה 9: ט"ז בתמוז התשנ"ג, 5 ביולי 1993; ישיבה 10: י' באב התשנ"ג, 28 ביולי 1993; ישיבה 11: ח' בכסלו התשנ"ד, 22 בנובמבר 1993.

צורות

צורות רבים

1. **פלנטריום וכיו"ב** (ישיבה 6)
דרך המלך **פֿלֶנטְרִיּוּמִים** (וכן: **מדיומים**, **מקסימומים**), אך הרשות בידי הכותב להשתמש בריבוי -אות (כגון פֿלֶנטְרִיּוּמִים).
2. **אִישִׁיות ודומותיה** (ישיבה 7)
לא תחודש צורת ריבוי מיוחדת. מומלץ להשתמש בתחליפים, כגון סוגי אישיות, מיני אחריות.
3. **חסון** (ישיבה 6)
צורת הרבים **חִסּוּנִים**.
4. **מנה** (ישיבה 6)
נטיית המילה **מְנָה** תהיה כרגיל על דרך כללי הקמץ, כלומר **הקמץ ייחטף בנטייה**.
הערה: במקרא מְנוֹתִיָּהּ.
5. **אגרטל** (ישיבה 9)
המילה אגרטל תנוקד **אַגְרִטֵל**, וברבים **אַגְרִטֵלִים**.
6. **וישא/וישה**; **סיפא/סיפה** (ישיבה 7)
יכתב **וישה וסיפה** בה"א. המילים האלה הן ממין נקבה.
7. **שם הפעולה מן 'מנוי'** (ישיבה 9)
שם הפעולה הנגזר מן הצירוף "כרטיס מנוי" הוא **מינוי**.
למשל: "יש לי מינוי על הארץ. בעוד שלושה חודשים מסתיים המינוי שלי".

8. קטין (ישיבה 10)

המילה **קטין** תנוקד קָטִין, ובנטייה קְטִינָה, קְטִינִים. סמך להחלטה - הצורה קְטִינָה במסורת התימנית והאשכנזית. הגיית קְטִינָה, קְטִינִים מקובלת כיום בישראל. ההחלטה היא בניגוד לניקוד במילון למונחי הדמוגרפיה (1987, מהדורה מתוקנת 1990).

9. מקף (ישיבה 10)

הצורה העיקרית **מֶקֶף**. קיימת מסורת הגייה: מֶקֶף.

ניקוד

10. חיידק (ישיבה 5)

המילה תנוקד **חִיידֶק** בדגש בדל"ית, למרות הצורות בלא דגש הַחִיידָה, חִיידָה. גם ניקוד המילה **חִיידֶר** יהיה בדגש.

11. שנהב (ישיבה 6)

המילה תנוקד בקמץ: **שָׁנֶהֶב**. ברבים שְׁנֵהָבִים (על דרך אֶשְׁנֵב, ראה כללי הקמץ ג-1-ג).

12. אשלג (ישיבה 9)

המילה **אשלג** תנוקד **אַשְׁלֶג** (האליף בפתח).

13. ירכה (ישיבה 11)

המילה ירכה תנוקד **יֶרְכָה**, אך לצדה תבוא גם הצורה **יֶרְכָה** המשתקפת במקרא.

14. קיימא (ישיבה 11)

הניקוד יהיה **נכסים של קיימא** וכיו"ב, למרות הנטייה לחיטוף בראש המילה **קיימא** המושפעת מן המסורת האשכנזית. ההחלטה היא בניגוד לניקוד במילון למונחי הכלכלה של ועד הלשון (תש"ד). הוועדה קיבלה את הערתם של ש' בהט ז' בן-חיים שראוי להעדיף את הכתיב **קיימא** בה"א.

15. ניקוד 'מה' (ישיבה 11)

א. ניקוד המילה **מה** דומה לניקוד ה"א הידועה. בדרך כלל תנוקד **מה** בפתח ובראש המילה שאחריה יבוא דגש. במקום הפסקה, או כאשר המילה הבאה פותחת באותיות אע"ר, תנוקד **מה** בקמץ. לפני החי"ע קמוצות (וכן לפני ח בחטף-קמץ) תנוקד **מה** בסגול. דוגמות: **מה** תאמר, **מה** שחשבנו; לא ידעתי **מה**; **מה**?; **מה** אעשה, **מה** רצית; **מה** הנה, **מה** עשית.

ב. כאשר קודמת למילה **מה** מילת יחס (או מילית יחס), תנוקד המילה **מה** בקמץ ולא יבוא דגש במילה שאחריה. למשל: **מה** שראינו, **מה** שיהיה, על **מה** השבת, **מה** עסקנו.

ג. המילה **במה** תנוקד **בְּמָה** או **בַּמָּה**.

הניקוד בְּמָה שגור במיוחד בצירוף בְּמָה דְּבָרִים אֲמֹרִים.

הניקוד במקרא: **בְּמָה** (פעם אחת בְּמָה); לפני גרונית ובהפסק - **בַּמָּה**.

ז' בן-חיים טען כי הסגול בה"א הידועה ובמילה **מה** אינו קיים בניקוד הבבלי, ויש בו קושי לתלמידים. מוטב לקבוע שהמילה **מה** תנוקד לעולם בקמץ. גם כללי ה"א הידועה טעונים דיון ברוח זו. בדיון בוועדה הוחלט לדבוק בנוסח הראשון שהציעה הוועדה. אם יוחלט במליאה שיש מקום לדיון בניקוד ה"א הידועה יוחזר הדיון לוועדה.

צירופים

16. דו-כנף/דוכנף וכיו"ב (ישיבה 7)
יכתב דו-כנף, דו-קון בשתי מילים ובמקף. אם המילה השנייה מתחילה באות מאותיות בג"ד כפ"ת יוכל לבוא בה דגש קל. צורת הריבוי תהיה דו-קונים.
17. מראה מקום (ישיבה 8)
צורות הריבוי מראי מקום ומראי מקומות שתיהן נכונות.
18. יידוע 'משא ומתן' (ישיבה 8)
שתי דרכי יידוע מותרות בצירוף משא ומתן: המשא והמתן; המשא ומתן.
19. צירוף תארים (ישיבה 8)
צירוף תארים כגון מסמך חברתי כלכלי אפשר ליידעו בשתי דרכים - המסמך החברתי-כלכלי או המסמך החברתי-הכלכלי. סימון המקף בצירוף כזה אינו חובה.
20. ירק-קדס (ישיבה 10)
במילון למונחי הצבעות (התשנ"ג) באים שמות רבים של צבעים בדרך של אפוזיציה, כגון ירק-קדס, אפר-קלדה, נרד-קשר, נרד-קלדה, ירק-מים, קהל-שמים, פתם-קור. כמה מן השמות האלה נוקדו במילון למונחי הבולאות (התשנ"א) כצירופי סמיכות, כגון ירק-קדס. הוועדה החליטה לאשר בדיעבד את שמות הצבעים האלה. יודגש כי מדובר בשמות של צבעים ולא בשמות תואר, וממילא אין לרבותם או לגזור מהם צורת נקבה. הוועדה הביעה צער על כך שהשאלה לא הובאה בפניה בעוד מועד, לפני אישור המילון למונחי הצבעות. לפי בקשתה של ש' בהט נוסחה החלטת הוועדה מחדש: שמות הצבעים יכולים לבוא בדרך של צירוף סמיכות (כגון ירק קדס) או בדרך של אפוזיציה (כגון ירק קדס). הדרך השנייה תשמש רק לציון שמו של צבע ולא כשם תואר, ועל כן אין לרבות את הצירוף או לגזור ממנו צורת נקבה.

כתיבת מילים לועזיות

21. סואס/סואץ (ישיבה 5)
יתקיימו שני הכתיבים - סואס וסואץ, ובמילונים תהיה הפניה מערך לערך.
22. פלזמה/פלסמה (ישיבה 5)
מילים מסוג זה, שמוצאן מיוונית ונתגלגלו לעברית מלשונות אירופה, מותר לכתוב בז"יין. הכתיב הזה הולם את הגיית המילים בפי רוב הדוברים.
23. לאמדה/לאמבדה (ישיבה 5)
המילה תיכתב: לאמדה.

ש' שרביט: בסוף סעיף 15 העוסק בניקוד המילה מה נאמר, כי אם תחליט המליאה שיש מקום לדון בניקוד ה"א הידיעה יוחזר העניין לדיון בוועדה. אני חושב אפוא שיש מקום לדון בניקוד ה"א הידיעה, היינו בהגייתה.

א' דותן: יש לי כמה הערות, חלקן הערות של ניסוח. בסעיף 1 (צורת הריבוי של פלנטריום), אני מציע לא לפסוק שרשות בידי הכותב להשתמש בריבוי פלנטריאות, אך

דרך המלך היא פלנטריומים. או שאנחנו מאשרים את שתי הצורות, או שאנחנו נותנים את החידוש ומסתפקים בכך.

בסעיף 3 אני מציע להוסיף שהיחיד הוא חסון בחולם מלא, במקום חסן בחולם חסר. זהו בעצם החידוש. צורת הריבוי חסונים (ולא חסונים) היא תוצאה של ההחלטה הזאת. בסעיף 14, קימא, מדוע לא נכתוב את המילה בה"א סופית? אינני חולק על הניקוד.

ג' בירנבאום: חילקנו כרגע לחברים נוסח מעודכן של ההודעה למליאה, ונוספו בו כמה הערות שנשלחו לנו בכתב על החלטות הוועדה. הוועדה התכנסה ודנה בהערות וגם החלטותיה נרשמו במסמך החדש. בסעיף 14 נאמר כי הוועדה קיבלה את הערתם של ש' בהט וז' בן-חיים שראוי להעדיף את הכתיב קימא בה"א.

י' מנצור: אני מציע שבמילים רישא וסיפא (סעיף 6) נשאיר את האל"ף, כמו במקורן הארמי. המילים האלה אינן דומות לשמות כמו דוגמה או קופסה, שאפשר לראות אותם כשמות עבריים ממין נקבה. המילים רישא וסיפא דומות יותר למילים אבא, אימא, בעלמא וכדומה. אלה הן צורות ארמיות, ועל כן נראה לי שיש גם להשאיר אותן באל"ף.

ז' בן-חיים: אני מתקשה בהבנת הפירוש הדקדוקי בסעיף 20. אם שם הצבע הוא ירקן הַדָּס, מה יהיה שם התואר, ואיך יהיו צורת הנקבה וצורת הרבים? האם נאמר יִרְקֵי הַדָּס, יִרְקֵים הַדָּס או יִרְקֵים הַדָּסִים?

א' דותן: אני מצטרף להערתו של הא' בן-חיים: גם אני תמהתי מה יהיה שם התואר, אם קובעים את שם העצם יִרְקֵי-הַדָּס? כדאי לתת לכך את הדעת לפני שקובעים את שם העצם.

מ' בראשר: אני רואה שיש הערות רבות על החלטות הוועדה, ועל כן ראוי לארגן את הדיון, כדי שיתנהל כראוי. נתמקד תחילה בפרק הראשון, כלומר בסעיפים 1 עד 9. שמענו כמה הערות על הסעיפים האלה, ואני מבקש שחברים ידברו כעת רק על סעיפים אלו.

צ' שפירא: כמדריכי הקריינים ברדיו, יש לנו בעיה עם השינויים החלים מדי פעם בהחלטות האקדמיה. אנחנו מלמדים את הקריינים כי צורת הרבים של חסן היא חסונים, כמו אָרְךְ אַרְפֵּים, עָגַל עֲגָלִים ותארים אחרים.

מ' בראשר: החלטות האקדמיה גורמות לפעמים בעיות דידיקטיות.

ש' אירמאי: רציתי להעיר שהמילים רישה וסיפה אושרו באקדמיה לפני כעשר שנים במילון למונחי המתמטיקה, והן נכתבו שם בה"א.

י' רצהבי: אין כל צורך לקחת צורה ארמית ולעבר אותה, כשיש צורה עברית מתאימה. למה להשתמש ברישא וסיפא כשיש לנו בעברית ראש וסוף?

מ' בר-אשר: אני רוצה לומר שהצורה הארמית של המילה הזאת איננה קשורה דווקא באל"ף. זאת מילה ארמית מפאת עצמה, ולא בגלל הכתיב.

ש' הראבן: אני מבקשת לשאול אם איננו נחפזים קצת להעניק סיומת ה"א למילים רישא וסיפא. מסתבר שאין לנו כאן בעיה של לשון רבים. בקופסה, למשל, יש לנו בעיה אם לומר קופסות או קופסאות וכן הלאה, אין לנו רישות וסיפות. אני מבקשת לשאול עוד: האם האל"ף הזאת איננה אל"ף היידוע, הראש והסוף? אם אכן כך, ודאי שאין שום סיבה להחליף אותה.

מ' בר-אשר: לשאלתך הראשונה, במינוח התחבירי משתמשים גם בצורת הרבים, רישות וסיפות.

בשאלת מעמדה של האל"ף עסק בשעתו רא"ם ליפשיץ במאמרו בשפתנו, ולאחרונה חזר ועסק בה יוחנן ברויאר (לשונונו לעם מב, התשנ"א, עמ' 43-52).

ע' אורנן: יש כאן שאלה אחת שהיא עקרונית, וכוונתי לסעיף 2, העוסק בשאלת הריבוי של מילה אישיות. זוהי שאלה דקדוקית עקרונית, ואין היא יכולה להיות מוצגת כשאלה פרטנית, הנוגעת למילה מסוימת. הדקדוק צריך לקבוע קביעה התופסת לגבי כל המילים בעלות הסיומת ית. צריך לבקש מן הוועדה שתאסוף את כל המילים האלה ותביא אותן לדיון. אני מציע לדחות עד אז את הדיון בנושא זה.

ג' בירנבאום: הדבר הזה נעשה. אספנו וראינו שהדוגמות אינן רבות, וברוב המקרים ישנן דרכים לעקוף את צורת הריבוי.

ע' אורנן: אפשר לקבוע שצורת הרבים של אישיות תהיה אישיות. אמנם זו גם צורת הרבים של אישות, אבל יש כיוצא בזה: חובות היא צורת הרבים של חוב ושל חובה.

מ' בר-אשר: בוועדה נדונו כמה אפשרויות, גם האפשרות המוצגת פה, שלא לקבוע צורת רבים, וגם אפשרויות שונות לצורת הריבוי. הדיון נערך על יסוד רשימה שהיו בה כעשרה שמות, ולאחר דיון מקיף הגיעה הוועדה להחלטה. אני חושב שהניסוח המוצע, הגם שהוא מדגים, הוא ניסוח מכליל. הרבה מאמרים בנויים על התבנית *كان واخواتها*.

ע' אורנן: לפי ההצעה המוצגת פה, יש מילים שאף על פי שיש צורך בצורת ריבוי שלהן, אין להן צורת ריבוי. אינני חושב שאנחנו צריכים לאמץ דבר שהוא מנוגד לכל התפיסה הלשונית בעברית ובשפות אחרות. אין להתחמק מן הבעיה.

ג' גולדנברג: זו הצעה שלא ליצור צורת ריבוי מיוחדת, אלא לאשר בדיעבד את צורת הריבוי הרגילה. אני חושב שאין בזה רע; אין בזה גם קושי. יכולה להיות הרגשה שהמילה המתקבלת אינה אלגנטית דייה, ומי שאין הדבר לטעמו יש בידו האפשרות

לעקוף את הבעיה בדרכים אלה או אחרות. לא רצוי לבטל דווקא במילים האלה גזירה עברית רגילה.

ש' הראבן: אני מודה שיש לי קושי עם הפלנטריומים והמדיומים וכל היתר. קודם כול אנחנו עוסקים פה במילה לועזית, והריבוי הלועזי שלה הוא פלנטריה, מדיה וכיוצא בזה. כשם שהמילה אקטואליה היא בעצם ריבוי של אקטואליום, פְּנוּמְנָה היא ריבוי של פְּנוּמְנוֹן, ולא כפי שהן משמשות אצלנו. אבל פלנטריומים - זה באמת שעטנו בלתי רגיל. מה אפשר לעשות? אולי לקבל גם את צורת הריבוי הלועזי, ולומר פלנטריה. אינני יודעת אם זה פתרון טוב, אבל זו אפשרות. ה"יומים" האלה הם איומים. מדיום ריבוי מדיה. אבל היום אומרים המדיה בלשון נקבה, כי אין יודעים שמדובר בלשון רבים.

מ' בריאשר: כך נוהגים גם במילה שמקורה בארמית: הלכה הַחֲבִינָה.

ש' אירמאי: השאלה הזאת נדונה עוד בזמן ועד הלשון, והחליטו שלא לקבל בעברית את צורת הריבוי הלועזית. המילה מדיה היא מילה בפני עצמה; אמנם באופן היסטורי מוצאה ממדיום, אבל בעברית זה מונח בפני עצמו בתחום התקשורת. גם לגבי אלבומים, איש לא יאמר אֶלְבֻּמָה, וכן לגבי מוזאוניום. אי אפשר להחליט שריבויים של השמות המסתיימים ב-ום יהיה אחר מכל שאר המילים.

א' אבנר: שלא כהנחות היסוד של 'אנגלית של סנובים', דובר עברית אינו חייב לדעת לטינית, ולא נדרוש ממנו לדעת שאין לומר איגנורמי כריבוי של איגנורמוס. מאין לו באמת לדעת שזו צורה מצוררת הפועל ולא שם מן הנטייה השנייה? האנגלית, באופן מסורתי, קולטת צורות דקדוקיות של שפות אחרות. אומרים קיבוצים באנגלית כריבוי של קיבוץ, ואומרים פלאחין כריבוי של פלאח. אבל גם שם מתרחקים מזה, והיום כבר אפשר למצוא cactuses בצד cacti.

ש' הראבן: מילא שיש לנו אגנדה, וכבר צא וחשוב שהיחיד הוא אגנודום, הדבר שיש לעשותו. אבל עדיין לא נוח עניין המדיה, ואתה, הא' אבנר, הצעת פעם מְדִיאֹת.

א' אבנר: אני חושב שהשימוש במדיה בתור צורת יחיד פסול באמת. כדי להימנע מזה, צריך להחליט על צורת ריבוי שהיא שקופה ומוכנת לכל דובר עברית, והיא מדיומים. אני מודה ומתוודה שאני אישית, בכתיבתי, אוהב את הצורה מְדִיאֹת, כמו וְיִלְאוֹת, אבל אני חושב שגרמתי רעה בשימוש הזה, מפני שראו את המְדִיאֹת שלי והחליטו שהיחיד הוא מְדִיָּה. לכן נוח להם לדקדוקים כאלה שלא נבראו משנבראו.

מ' בריאשר: בזה תם הדין, ואנחנו מגיעים להצבעה. תחילה נצביע על הסעיפים שהיו בהם הסתייגויות, ולבסוף נצביע על כל יתר הסעיפים.

הצבעה

סעיף 1

בעד הצעת הוועדה - 19

נגד - 1

הצעת הוועדה התקבלה.

א' דותן: ניסוח הסיפה של ההחלטה אינו נראה לי: "הרשות בידי הכותב להשתמש בריבוי 'אות'". צורת הריבוי הזאת מצויה במקורות, ואין ספק שהרשות נתונה להשתמש בה. בהחלטת האקדמיה אפשר להביא את שתי הצורות החלופיות זו לצד זו, או להביא רק את הצורה הראשונה ולא להזכיר כלל את השנייה.

מ' בר-אשר: הצעת הוועדה כבר נתקבלה, ואנחנו מצביעים עתה על הסתייגותו של הא' דותן. האפשרות הראשונה שהוצעה היא לקיים את שתי הצורות - פְּלִנְטְרִיאוֹת, פְּלִנְטְרִיאוֹת - כצורות חלופיות.

הצבעה

בעד העמדת שתי צורות חלופיות - 8

נגד - 7

הוחלט: הריבוי של פְּלִנְטְרִיאוֹת הוא פְּלִנְטְרִיאוֹת או פְּלִנְטְרִיאוֹת.

מ' בר-אשר: אנחנו מגיעים אל סעיף 2. הא' גולדנברג פירש את הצעת הוועדה, ואמר שאין היא באה לשלול את צורת הריבוי הרגילה אישיות, אלא להציע דרכי עקיפה למי שנרתע ממנה.

א' דותן: אם זה הפירוש, האם צריך בכלל להחליט החלטה כזאת?

מ' בר-אשר: יש פניות אל האקדמיה, ושואלים אותנו מהי צורת הרבים. הקביעה חשובה.

ג' בירנבאום: המזכירות המדעית פירשה את החלטת הוועדה בדרך אחרת, וכך כמדומני הוחלט בישיבת ועדת הדקדוק. הכוונה הייתה שלא לקבל את צורת הרבים אישיות. אין עדויות לצורה כזאת, והיא נשמעת מוזרה לדוברים.

ז' בן-חיים: אי אפשר לטעון שיש לנו עניין עם מילים ספורות שצורת הרבים שלהן אינה חשובה. למעשה יש פה קורפוס פתוח לחלוטין: כל שם המסתיים בצורן ז' אפשר להוסיף לו צורן הפשטה ז'ת, ואחר כך לשאול מהי צורת הרבים.

ע' עוז: אני חושב שאנחנו נכנסים כאן לשאלה מוזיקלית צרופה, ולא לשאלה לשונית. אין אנו צריכים לפסוק בשאלות מוזיקליות ולדחות צורה כגון אישיות. נשאר לכל דובר בלשון לפסוק על פי שמיעתו.

גב"ע צרפתי: הדיון הזה מעורר אצלי שאלה מעניינת: האם נוכל להגיד שצורת הריבוי של לשון חז"ל מלכות-מלכיות נולדה בגלל קושי פונטי דומה לזה שלנו? ואשר לקביעתנו למעשה: רוב המילים הן מילים מופשטות, וממילא אין משתמשים בצורת הריבוי שלהן.

א' אבנר: אפשר בקלות להעלות על הדעת הקשר שמתבקשת בו צורת הריבוי.

ע' אורנן: אני מציע שלא נחליט על דבר עקרוני כזה. הא' בן-חיים הוסיף שזאת רשימה פתוחה, וייתכן שיהיו עוד הרבה מילים כאלה. למה לנו לאסוף את הדברים ולהכנס לדרך ייסורים?

י' ייבין: הצורה הדקדוקית הצפויה בריבוי של אישיות היא אישיות. וזאת היא צורה קיימת. אם היא קשה לביטוי, אפשר לומר שרצוי להימנע ממנה כמו שכתוב בהצעה. אבל עלתה פה הצעה להגיד אישיות, זאת אומרת לדלג על הברה אחת, ולזה אני מתנגד. הנוק העיקרי אינו בכך שתהיה צורת ריבוי אחת לאישות ואישיות; אלא ביישומו של הכלל. במילים אחרות: האם ריבוי של עניית יהיה ענייות, ריבוי של נקיות יהיה נקיות. זה לא ייתכן. אפשר לקבל את הריבוי החוקי, אישיות, או לקבוע שאין כלל צורת ריבוי. אבל לא צורה מיוחדת כמו אישיות.

ג' גולדנברג: עלינו להשתדל ככל האפשר שלא לקבוע כללים מיוחדים למילה מסוימת, אם אין בכך הכרח אמתי. פעמים רבות אנחנו מענים את התלמיד בכללים, שגם אם הם תולדה של תהליכים היסטוריים, הם אינם תמיד מתאימים למערכת ההיגוי שהוא רגיל אליה. עכשיו מוצע ללכת בדרך ההפוכה, ולומר כי צורה דקדוקית איננה ערבה לאוזן, ועל כן נקבע כלל מיוחד לצורתה של מילה פלונית. זהו סיבוך מיותר. נראה לי שמן הראוי להחליט כי צורות הריבוי של אישיות ודומיה לא תהיינה חריגות משאר הצורות השמניות בעברית. אם מישהו חש שהדבר קשה לאוזנו, אפשר להציע לו לחפש דרך אחרת להביע את הריבוי. לא נוכל לחסום את אפשרות הריבוי של קבוצה גדלה והולכת של מילים. אני שומע שהבעיה עלתה בקשר למונחי פסיכולוגיה. מה נעשה עם אדם שיש לו שתי אישיות? די לו בצרה הזאת עצמה, כל נוסף לו עוד צורת של דקדוק...

מ' בראשר: אני מעמיד להצבעה שתי אפשרויות. האפשרות האחת היא לקבל את הצעת הוועדה בשינוי קל, ברוח הדברים שנאמרו כאן: "צורת הריבוי של אישיות, אחריות ודומותיהן היא צורת הריבוי הרגילה בעברית: אישיות, אחריות. ניתן להימנע מן השימוש בצורות האלה באמצעות תחליפים, כגון סוגי אישיות, מיני אחריות". האפשרות השנייה היא להשמיט את הסעיף הזה לחלוטין.

הצבעה

בעד אישור הסעיף בתיקון המוצע - 16

בעד השמטת הסעיף - 7

הסעיף התקבל, בנוסח המתוקן.

מ' בר-אשר: עתה אני מעמיד להצבעה את סעיף 6, כתיב המילים רישא/רישה וסיפא/סיפה. האקדמיה תחליט על כתיב אחד בלבד.

הצבעה

בעד הכתיב בה"א - 12

בעד הכתיב באל"ף - 11

הוחלט לכתוב "רישה" ו"סיפה" בה"א.

מ' בר-אשר: ומכאן להצבעה על סעיף 3. הצעת הוועדה היא שחֶסוֹן יהיה כמו גְדוֹל, ועל כן צורת הרבים תהיה חֶסוֹנִים, כמו גְדוֹלִים. הצעתה של הגב' ציפורה שפירא היא לקבוע חֶסוֹן חֶסְנִים, כמו יֶרֶק יֶרְקִים, רֶטֶב רֶטְבִּים.

הצבעה

בעד ההצעת הוועדה - 12

בעד הצעת הגב' שפירא - 1

הוחלט לקבוע: חֶסוֹן, חֶסוֹנִים.

מ' בר-אשר: עכשיו אנחנו צריכים לאשר אישור פורמלי את כל שאר הסעיפים מן הפרק הראשון שלא דָּנוּ בהם, היינו את הסעיפים 4, 5, 7, 8 ו-9.

הסעיפים אושרו פה אחד.

מ' בר-אשר: אנו עוברים לדון בפרק הניקוד, הכולל את הסעיפים 10 עד 15. עד עכשיו נשמעו הערות בנוגע לכתיב של קיימא, והערה כוללת יותר לסעיף 15, לכרוך את שאלת ניקוד המילה מה עם שאלת ניקודה של ה"א הידיעה. האם יש עוד הערות על הסעיפים האלה?

ז' בן-חיים: הכתיב של המילה קיימה ראוי שיהיה בה"א.

מ' בר-אשר: ואם כן, אתה מסכים שעל ידי הכתיב בה"א תהפוך המילה לשם עברי בצורת נקבה?

א' דותן: אני מבין שהוועדה עצמה הצטרפה לדעת המעירים, והיא מציעה עתה לכתוב קיימה בה"א.

י' מנצור: אני לא מבין למה אנחנו חוששים מזכר ונקבה. קיימא איננה כמו דוגמה או עובדה, זה ביטוי מאובן ולא שם עצם שניתן לרבות אותו. אפשר לכתוב באל"ף, ואין זה משנה אם זה זכר או נקבה, איננו נזקקים לזה.

מ' בר-אשר: ברור שמדובר כאן בשם עצם, והשאלה היא אם שם העצם הזה הוא קיים או קיימא. הצעת הא' בן-חיים והגב' בהט שהועברה לוועדה היא לכתוב בה"א. אפשר לומר שיש פה צירוף סמיכות שהסומך שלו הוא שם לא מיודע. אם ירצו ליידע אותו יגידו הקיימא. אינך יכול לומר שקיימא אינו שם עצם, שהרי המבנה של צירוף הסמיכות מעיד בפירוש שיש פה שם עצם. כשאתה אומר קשר של קיימא זה כמו מפתח של דלת.

ש' אירמאי: אני רואה לנגד עיניי שימושים רבים של קיימה בצורת רבות, בתחומים רבים של מדע וטכנולוגיה וכלכלה, לכן חשוב שהמילה תיכתב בה"א ותיקבע לה צורת רבות.

ש' בהט: הצורה קיימה עומדת לצד הצורה קיום, כמו תְּקַנָּה לצד תְּקַנּוּן. המילה אינה נגזרת מן הצורה קיים. כך הוכיח מ' מישור (לשונונו לעם כד, עמ' 261).

מ' בר-אשר: אינני בטוח שמבחינה היסטורית זה נכון, אבל הדברים יכולים להתפרש כך.

א' דותן: לפי הצעת הוועדה, יש הבדל בין ניקוד המילה מה כשהיא עומדת לעצמה, לבין ניקודה כשיש לפניה מילת יחס. זאת אומרת, יאמרו "מה היה", אבל "על מה היה עומד". אולי יש יסוד להבחנה כזאת, אבל אין כל אפשרות לנהוג כך. זאת גזרה שאין לדרוש אותה גם מיודעי דקדוק.

מ' בר-אשר: אני מבין את הצעת הוועדה כחלק מתהליך הכרסום של הניקוד בסגול במקום פתח, בה"א הידיעה ובמקומות אחרים.

ג' גולדנברג: הכללים המובאים בספרי הלימוד לגבי ניקודה של המילה מה בהקשרים שונים הם פשוט מרחיק לכת של הנמצא במקרא. יש במקרא מקרים רבים, המנוקדים בסגול שלא לפי הכללים האלה. למעשה, יש כמה הקשרים שאפשר למצוא בהם כיוון מסוים, אך אי אפשר לקבוע כלל אחיד התקף בכל הממצא.

גם אם לא נרצה לצרף לדיונונו את שאלת ניקודה של ה"א הידיעה, לא ניפטר מן הסיבוך הכרוך במכלול ההיקרויות של המילה מה. לפיכך אני מציע לצרף את מכלול הבעיות של מה ואת כללי הניקוד של ה"א הידיעה לדיון מקיף וכולל, ולהחזיר את השאלה לדיון בוועדת הדקדוק.

ז' בן-חיים: שאלת ניקוד המילה מה אינה זהה לשאלת ניקוד ה"א הידיעה. ובכל זאת, אני חושב שרוב הציבור אומר ב"ה דברים אמורים.

י' ייבין: בהחלטת הוועדה יש מעין פשרה: אם המילה מה באה לעצמה, היא צמודה למילה הבאה כשם שה"א הידיעה צמודה אליה, וממילא קיימים כללי ההגייה המתחייבים מכך. אבל אם יש לפניה מילית, נחלש הקשר בינה ובין המילה שאחריה. גם במקרא, במקרים של הקפה, ככל שהמילה המוקפת ארוכה יותר נחלשת נטייתה להיות מוקפת. לכן, למשל, להגיד "מה חשבת" קל יותר מלומר "על מה חשבת". אפשר כמובן לקבוע כלל מהפכני, שיש לבטא תמיד תנועת a במילה מה ובה"א הידיעה. אבל אם איננו רוצים לקבל את האפשרות המהפכנית הזאת, יש בהחלט מקום לפשרה שהוועדה מציעה.

ר' סיוון: ניסוח החוק בסעיף 15 אינו מדויק, ויש לתקנו. החוק אומר כי ה"א הידיעה לפי הח"ע קמוצות לא מוטעמות באה בסגול, כך בכל ספרי הדקדוק. אם המילה מוטעמת, כגון הָעָם, לא יבוא סגול!

א' דותן: הערה לסעיף 10. בגלל מילה אחת, חיידק, באה הוועדה לבטל עיקרון פונולוגי בדקדוק העברי. בכללי הניקוד של הדקדוק העברי אחרי דיפתונג אין דגש, זהו כלל קבוע בעברית שבמקרא (אך לא בארמית). בשביל מילה אחת, שהגייתה בלשון ימינו איננה משתנה אם יבוא בה דגש או לא יבוא, אנחנו יוצרים ערעור של כלל גדול, לשם מה? את המילה חיבר אני מציע לכתוב במקף, וכך יישמר העיקרון.

צ' שפירא: בסעיף 13, אני מציע להכריע בין שתי הצורות: יִרְכָּה או יִרְפָּה.

מ' בראשר: אם הבנתי נכונה את רוח הדוברים, יש פה נטייה להחזיר לוועדה את שאלת ניקוד המילה מה (סעיף 15). השאלה חוזרת אפוא לדיון בוועדת הדקדוק, וזו מתבקשת לצרף את השאלה לשאלת ניקוד ה"א הידיעה, לפי רוח הדברים שנאמרו פה. השאלות שנותרו להכרעה הן ניקוד המילה קיימא וניקוד חיידק וחיבר. לפי הצעתו של דותן, לא צריך להקריב את העיקרון הכללי של הניקוד בגלל שתי מילים. כנגד זה עומדת הצעת הוועדה לדגש את הדל"ת.

ע' אורנן: אני חושב שמאחורי הטיעון שהועלה לגבי המילה חיידק יש משנה לא ברורה: הצורה חִיְתו אינה המקרה היחיד של רפה במקום שהיה צפוי לבוא דגש. זה המצב גם בצורות כגון נְדָבַת. אני חושב שהסיבה לכך היא שאֵלָה הן צורות משנה, והגייתן מושפעת מצורת היסוד שלהן. הדובר מקשר את נְדָבַת לנְדָבָה, ואינו משנה את הגיית העיצור. זהו הנימוק האמתי לחסרון הדגש, ולא ההמצאה של 'שווא מרחף'. לפיכך אני מציע לנקד חִיְדֵק בדגש, והוא הדין לחִיְבֵר. זו מילה אחת, ולא מן הנכונות לפתור את הבעיה על ידי מקפים.

ז' בן-חיים: הבעיה האמתית, לפי דעתי, היא ניסוח כללי בגדכפ"ת בעברית. הניסוח המקובל, שדגש קל בא אחרי שווא נח, אינו מתקיים בניקוד המקרא במקרים רבים. כדי לפתור את הבעיה המציאו את ההמצאה של 'שווא מרחף', ועדיין נותרה הבעיה בלא פתרון מספיק.

מ' בר-אשר: אחרי כל הדברים האלה, אולי כדאי להזכיר מה שלימד אותנו בשעתו הא' בן-חיים, שבצורות הפי'תה ודומיהן הדיפתונג נמצא בהברה מוטעמת. לעומת זאת בחי'דק ובחי'תו הדיפתונג הוא בהברה לא מוטעמת.

א' דותן: אבל יש עוד שיקול אחד: ההבדל בין דגש ורפה איננו נשמע באות דל"ת!

מ' בר-אשר: אם נקבע שאין דגש, נהיה מוכרחים לכתוב חי בר בשתי מילים.

א' דותן: חי-בר איננו החלטה של האקדמיה בכלל. זהו שם פרטי של מקום. גם הוועדה העמידה לדיון את חיידק ולא את חי-בר.

הצבעה

בעד הצעת הוועדה לנקד חיידק בדגש - 10
נגד - 1

הצעת הוועדה התקבלה.

בעד הצורה קי'מה (בה"א) - 16
נגד - 5

התקבלה הצורה קי'מה.

מ' בר-אשר: אני מבין שהסעיפים 11 עד 13 מתקבלים. אנחנו עוברים לפרק הבא, הנושא את הכותרת "צירופים", ובו הסעיפים 16 עד 20. אני מזכיר כי שמענו כבר את הערותיהם של הא' בן-חיים ודותן על סעיף 20.

ע' אורנן: המילה "אפוזיציה" בסעיף 20 אינה במקומה. אפוזיציה פירושה ששתי המילים הן באותו מעמד, ואפשר גם להפוך את הסדר שלהן. בצירופים כגון יִלְקֶה־הַדָּס המילה הראשונה היא תואר והשנייה שם עצם - זה לא אפוזיציה. אני יודע שהמבנה הלשוני הזה הוא דבר מוזר, ייתכן שאפשר לקבל אותו, אבל אי אפשר לכנותו אלא סמיכות.

מ' בר-אשר: אני מניח שהכול שמים לב שמדברים על שם הצבע ולא על התואר.

ג' גולדנברג: ראשית ברצוני לתקן אי-הבנה באשר לסעיף 20. השאלה המנוסחת פה הוצגה לפניי כחבר ועדת הדקדוק. הא' אירמאי פנה אליי בטלפון ושאל אותי על כך, ואני השיבותי לו בדרך כלל שהיא שאינני זוכר כרגע. אינני יכול אפוא לומר כי השאלה לא הובאה לפני ועדת הדקדוק.

אשר לשאלה עצמה, הקושי הגדול יותר בסוגיה זו הוא כמובן צורות הצבעים האלה כלואים, כשמות תואר. אין לנו אפשרות להתחמק מן השאלה הזאת, מפני ששם עיקר הצורך. קביעת שמות צבעים כאלה שאינם מתאימים לשימוש תוארי, הריהי חצי מלאכה, והחצי הקל שלה.

הבעיה בצירופים האלה, שאין להם צורה נאה, נוחה, הולמת ופשוטה המתאימה ללשון העברית. הצורה הנורמלית שאפשר להשתמש בה היא בעצם רק צורת הסמיכות. והצורה הנתונה כאן (יִרְקַת הַדָּס) יכולה להתקבל רק על ידי הדחק, כשם מופשט של הצבע. אבל נדמה לי שכדאי למצוא פתרון גם לתואר: מה ייאמר כאשר רוצים לומר על משהו שהוא ירוק מן הסוג הזה, או על משהי שהיא ירוקה מהסוג הזה, או על דברים שהם ירוקים מהסוג הזה. הדבר מעורר קשיים, אבל לאחר שיקול ומחשבה נדמה לי שהדרך היחידה היא הסמיכות.

ז' בן חיים: מדוע נבחר במבנה שקשה להסביר אותו מבחינה לשונית וקשה לקבל אותו? אפשר להציע שמות מסוג יִרְקַת הַדָּסִי, אָפֶר פְּלִדִי וכדומה.

ש' אירמאי: השאלה התעוררה בוועדה למונחי הצבעות. בקטלוגים צריכים לקבוע שם של הצבע, שם עצם. במילון למונחי הצבעות לא הכנסנו תארים, אבל ברור מאליי שיש צורך בתואר, ואני מניח שאם שם הצבע יהיה למשל יִרְקַת תְּפוחִת, אז התואר יהיה יִרְקַת תְּפוחִת, יִרְקַת תְּפוחִת, יִרְקַת תְּפוחִת. צריך להוסיף במילון בסוגריים לצד שמות הצבעים "שם עצם", ואולי יש צורך להוסיף את שם התואר בגלל הוויכוח שהתעורר פה. זאת אומרת שיהיו שתי קביעות; גם בגרמנית יש הבדל בין שם העצם ובין שם התואר.

אין מקום להתערבות שלנו בשמות גופם. כשאומרים ירוק תפוח זה שם היסטורי, כי התפוח יכול להיות לפעמים צהוב ולפעמים ירוק; מכל מקום, ירוק תפוח זה ירוק מסוג מסוים שיש לו הגדרה בקטלוגים. זה סתם שם. אלה ביטויים מעוגנים מבחינה היסטורית, ואין טעם לשנות אותם בעברית.

י' ייבין: הצירופים האלה של הצבעים, קשה לי לקלוט אותם. אם נשווה אותם לצורה כמו גְדוֹל מְדוֹת או יְפֵה עֵינַיִם, דווקא התואר הוא רגיל יותר. אפשר להגיד, למשל, מכונית אֶפְרַת פְּלִדָה או ילד וְרֵד בֶּשֶׁר. אבל שם העצם הוא דווקא מוזר, כי אנחנו אומרים גְדוֹל מְדוֹת, או יְפֵה עֵינַיִם, ובמקביל לכך אפשר להגיד אולי אֶפְרַתִּית פְּלִדָה או יִרְקַת הַדָּס. יִרְקַת הַדָּס הוא צירוף מוזר מאוד בתור שם עצם.

מ' אזר: אני חושב שכדאי לנו לאמץ את ההצעה של הוועדה. מדובר, כמו שאמר הא' אירמאי, בשמות של צבעים, ואפשר בהחלט לקיים את הצמידות הזאת, אָפֶר פְּלִדָה, וניתן אפילו ליידע אותה ולומר "הצבע האפור פלדה הזה". כשאני רוצה לתאר את המכונית אני יכול לומר "המכונית אפורת הפלדה הזאת". זה בסדר.

י' פליקס: כיוון שמדברים פה על ירוק, רצייתי לשאול למה לא לומר יִרְק הַדָּס, פְּחַל שְׁמִים וכדומה.

א' פורת: לומר יִרְק הַדָּס אי אפשר בשום פנים. אינני מוצא שום צורה כזאת בלשון.

ג' גולדנברג: כשאמרתי קודם שהבעיה קשה אך אין לנו תחליף לסמיכות, לא התעלמתי מן הקושי שצירוף סמיכות של תואר עם מה שבא אחריו, יש לו גם פירוש אחר. מכונית ירוקת פלדה יכולה להיות מכונית שזה צבעה, ויכולה להיות מכונית שהפלדה שלה ירוקה, וכאן תיווצר התנגשות. כך שפתרונות טובים אין לנו לא מאן ולא מאן.

ע' אורנן: אני מציע לגזור מהשם השני תואר ולומר: יִרְק הַדָּסִי, אֶפֶר בְּשָׂרִי, וכדומה. יש יִרְק זֵיתִי ויש יִרְק הַדָּסִי.

מ' בראש: הצעת הוועדה התפרשה פה בדרכים שונות: יש שנטו לאמץ אותה גם כאשר לשם התואר, ויש שהגבילו אותה רק לשם הצבע, כמפורש בלשון ההצעה. אשר לשם הצבע הוועדה מציעה שיגידו שדבר-מה הוא בצבע יִרְק הַדָּס, או בצבע פְּחַל פְּלֻדָה וכד'. יש הצעה חלופית של הא' בן-חיים, שיגידו צירוף ששמו השני הוא שם תואר מובהק, כגון יִרְק הַדָּסִי או פְּחַל פְּלֻדִי. הצעה שלישית היא לתפוס את הצירוף כסמיכות מובהקת, ולומר, למשל, יִרְק הַדָּס או פְּחַל פְּלֻדָה. לכאורה שימוש הסמיכות פותר גם את בעיית התואר; אולם ראינו שאין הדבר כן; אם נאמר 'מכונית יִרְקת פְּלֻדָה' לא פתרנו דבר, שהרי הצירוף הזה הוא דר-משמע. נצביע על שלוש האפשרויות. הצעת הוועדה היא מרחיקת לכת, בזה שהיא מתירה צירוף שאיננו נוהג בלשון בדרך כלל.

ש' אירמאי: הצעת הסמיכות, יִרְק הַדָּס, אינה עונה על דרישות בעלי המקצוע. לפעמים יש טבלאות שבהן צריך לרשום את השם העיקרי שהוא יִרְק ולא יִרְק. זה לא בא בחשבון. אבל הפתרון התוארי, יִרְק הַדָּסִי, עונה על כל הדרישות של בעלי המקצוע.

הצבעה

- בעד ההצעה יִרְק הַדָּסִי - 18
- בעד ההצעה יִרְק הַדָּס - 8
- בעד ההצעה יִרְק הַדָּס - 4

הוחלט: השמות המורכבים של הצבעים ייקבעו על דרך יִרְק הַדָּסִי.

א' דותן: בסעיף 17 נאמר: "צורות הריבוי מראי מקום, ומראי מקומות, שתיהן נכונות". רבותי, זאת לא החלטה של האקדמיה, זה דבר מובן מאליו. אני מציע לא להחליט החלטה כזאת; אין צורך בה, ולא צריך להתבנות בהחלטות סרק.

אשר לסעיף 18, יידוע הצירוף "משא ומתן", זו שוב שאלה עקרונית ולא שאלה פרטית. יש כמה צירופים ממין זה, לא רק "משא ומתן", ואי אפשר לקבוע עיקרון חדש בלשון אגב הדיון בדוגמה בודדת בלא לבדוק את כל המקרים ממין זה.

ע' אורנן: לגבי סעיף 18 (משא ומתן) אני חושב שהוועדה צריכה לדון לא במקרה פרטי, אלא לחשוב מהו הכלל פה. העניין נראה לא כל כך מסובך, השאלה אם יש ליידע את המילה השנייה בצירוף נובעת מן השאלה האם לפנינו צירוף של קבע, האם 'משא ומתן' הוא ערך מילוני. אם כן, אתה רשאי ליידע רק את השם הראשון. אם יש ספק בידך תיידע את שני השמות. אבל אי אפשר לדון בנושא "יידוע 'משא ומתן'", כמוגדר פה. צריך לאסוף את כל המקרים האלה.

מ' בר-אשר: אני רוצה ללמד זכות על הוועדה: הוועדה מקבלת שאלות שעולות במזכירות המדעית. מה שמוצע כאן הוא שבכל פעם שמגיעה שאלה פרטית, המזכירות המדעית תנסח אותה כשאלה כללית ועקרונית, ותאסוף את כל החומר הנוגע בה. התהליך הזה עלול להיות ארוך, אבל איננו חיים מן היד לפה, וכדאי להשתדל ללכת בדרך הארוכה הזאת.

רבותי, עלינו להגיע לסיכום. אשר לצירוף דר-כנף בסעיף 16 לא הייתה כל הערה. בעניין מראה מקום בסעיף 17 נדמה לי שצודק הא' דותן בהערתו שאין צורך להביא את הסעיף הזה, שהוא דבר מובן מאליו. בסעיף 18, משא ומתן, הוועדה מציעה לאפשר שתי דרכי יידוע, ואילו הא' אורנן ודותן מציעים להחזיר את הסעיף לוועדה לדיון עקרוני לאחר שייאספו דוגמות נוספות. על סעיף 19 (צירוף תארים כגון מסמך חברתי-כלכלי) לא היו הערות, ואילו סעיף 20 כבר נדון והוכרע.

ג' גולדנברג: השאלה בסעיף 18 היא לא שאלת היידוע, אלא שאלה של התנהגות תחבירית בכלל. למשל: האם נתייחס לצירוף הזה כאל צורת יחיד או כאל צורת רבים. הרחבת השאלה יכולה להיות סיבה נוספת שתחזק את הצורך בדיון יותר מקיף.

הצבעה

סעיף 16 (כתיבת 'דר-כנף') וסעיף 19 (יידוע צירוף תארים) אושרו ברוב קולות.

סעיף 18 (יידוע 'משא ומתן') הוחזר לדיון עקרוני בוועדה.

מ' בר-אשר: הגענו לפרק "כתיבת מילים לועזיות", ובו הסעיפים 21-23: סואס-סואץ; פלזמה-פלסמה; לאמדה-לאמבדה.

ע' אורנן: גם בסעיפים האלה צריך היה לנסח את ההצעות כשאלות עקרוניות, ולא כשאלות פרטיות המתייחסות למילים מסוימות.

ג' גולדנברג: בקשר לשמות הגאוגרפיים, אני מציע שהאקדמיה ללשון העברית לא תיכנס לדיונים באשר לכתוב של שמות גאוגרפיים ספציפיים. בעיות כאלה יש בכל השפות: יש וריאציות ויש שינויים ויש דברים המושפעים גם מהשקפות פוליטיות וגם ממצבים פוליטיים.

השאלה כיצד לרשום את זה היא שאלה של מדיניות. יכולה מערכת של אנציקלופדיה כלשהי להחליט שהשמות ייכתבו לפי הגייתם בתעתיק פונטי, ולהחליט כזאת תהיה השפעה על כל השמות הזרים. יכולה האנציקלופדיה להחליט ששמות גאוגרפיים ושמות פרטיים זרים מושפעים גם מהכתיב. קצת מוגזם שאנחנו נבוא לדון בשאלה באופן כללי.

יש כמובן שאלה באשר לשמות ממוצא יווני, כגון פלסמה ופלזמה. נדמה לי שהאקדמיה כבר החליטה על כתיבם של שמות מסוג זה. האם אנו פותחים מחדש בדיון על כתיבן של המילים האחרות שכבר הוחלט עליהן? העניין של לאמדה הוא פשוט וספציפי יותר. אפשר לקבל פה החלטה, אבל אפילו פה אינני יודע אם יש מקום להחלטה של האקדמיה ללשון העברית.

א' פורת: בזמן האחרון כתבתי הרבה פעמים את השם ברצלונה. מישהו אמר לי: למה ברצלונה? הלוא הוגים ברסלונה, כמו מרסלו! אבל יש מילים שיש לנו מסורת של כתיבה שלהן בעברית, ואנחנו כותבים כבר אלף שנה ברצלונה. יש גם רבי יהודה הברצלוני.

א' אבנר: יש גם שם משפחה, וְרָסְנוֹ, שמקורו בשם העיר הזאת, והוא כתוב בסמ"ך דווקא...

ג' בירנבאום: כל הדיון הזה כבר נערך בוועדה, וקיוונו לחסוך את הדיון הזה במליאה. למשל, בעניין הזה אמר הא' בלאו שהמקום היחידי שאומרים בו סואץ הוא גרמניה, והוא איננו רוצה שדווקא ההגייה הגרמנית תיקבע אצלנו; לפחות שיהיה אפשר להגות ולכתוב גם סואס.

מ' בראשר: הספיק העיקרי של השאלות לוועדה הוא הציבור, והוא מרבה לשאול. יש מצבים של כתיב וקרי בשמות: למשל, הכול כותבים שק וקוראים צ'ק. גם במילים זרות יש מצבים של כתיב וקרי, אך כדאי למעט במצבים כאלה ככל האפשר.

גב"ע צרפתי: אני תומך בשיטת הא' אורנן, להגדיר את הבעיה באופן כללי ולפתור אותה בכללותה. יש מילים לוועזיות הנהגות באופן שונה בקרב יוצאי ארצות שונות. צריך להכריע מהי ההגייה הרווחת יותר, ואותה יש לאמץ.

י' ייבין: אני חושב ששמות של מקומות, למשל סואץ וברצלונה, איננו חייבים לקבוע איך לכתוב אותם. אבל על מילים כמו מוזיקה ומוזאון אנחנו חייבים להחליט, אם כי

כמוכן אין הכרח לעשות זאת ברגע זה. הייתי אומר שמילים כלליות נפוצות, כמו מוזיקה וקונצרט ומוזות ופלסמה, חייבים להחליט על כתיבן, כיוון שהן כבר מילים עבריות. אני זוכר שהכול היו אומרים מוזיקה, אבל החליטו וקבעו שצריך להגיד מוסיקה ופלסמה בסמ"ך ומוזאון ומוזות בזי"ן. זו הדרך הנכונה: צריך לקבוע לגבי כל מילה ומילה מן המילים הכלליות הנפוצות כיצד יש לכתבן ולבטאן.

ש' אירמאי: אני מתחבט בשאלת הסמ"ך והזי"ן כבר חמישים שנה. הבעיה הזאת מתעוררת בכל המילונים שלנו. אבל נתחיל בעובדות: בנוגע לכתיב של שמות פרטיים וגאוגרפיים יש החלטת האקדמיה איך לכתוב בדרכונים ובמפות. אין פה שאלה התלויה ברצונו של כל אחד, אלא כללים קבועים וברורים; ומה שהאקדמיה מחליטה זה חוק במדינה הזאת.

כמוכן, יש מקומות כמו לונדון או פאריז, שלא נשנה בהם את ההגייה המקובלת; בזה האקדמיה באמת אולי תצטרך פעם לדון, אבל כרגע יש כאמור החלטה בנוגע לשמות גאוגרפיים.

ההחלטה של האקדמיה היא, באופן כולל, לקבוע את הכתיב לפי ההגייה ולא לפי הכתיב הלוועזי. לכן קבעה האקדמיה שאת היחידה החשמלית ohm כותבים אום, שהרי את ה-h אין מבטאים.

לגבי סואס-סואץ, הואיל והערבים אומרים סואס, וכך הוגים רוב העמים, יש לאמץ את ההגייה הזאת ולא ללכת אחר המבטא הגרמני והאיטלקי.

בנוגע לשאלת המילים כגון פלזמה-פלסמה: אני עובד עם ועד הלשון משנת 1935. עוד לפני שעבדתי עם ועד הלשון, הם החליטו ללכת בדרך כלל אחרי האטימולוגיה היוונית, וקבעו קביעות כגון פיזיקה. במשך הזמן האקדמיה שינתה: מוזאון בוטל והוחלף במוסאון.

באקדמיה נתקבלו מאות מילים שיסודן ביוונית, ובהן כל המילים המתחילות בתחילית היוונית "איסו" (שמשמעה "שווה"). כל השמות האחרים נקבעו כמקובל ברוב ארצות אירופה. נשאר בסך הכול ארבע מילים חריגות - וארבע מילים אינן בעיה כללית - מוסיקה, פיסיקה, כריסמה ופלסמה. לגבי ארבע מילים אלה, אני מציע שאנחנו נבטל את הגייתן החריגה ונקבע שייכתבו בזי"ן. כך תיפתר הבעיה, כי מילים חדשות אינן נוצרות עוד בסמ"ך.

לגבי לאמדה ולאמבדה, היוונים אינם הוגים את הבי"ת, ולכן מוטב לקבוע לאמדה.

מ' זמלי: האם תאמר פנטזיה או פנטסיה?

ש' אירמאי: המילה הזאת לא הובאה לפני האקדמיה.

ש' בהט: הייתה החלטה של הוועדה לשמות גאוגרפיים, ואינני יודעת אם הובאה למליאה: שם של מקום צריך לתעתק על פי הגייתם של בני אותו המקום כפי שהיא נשמעת לדובר העברי. יצאו מן הכלל רק שמות שיש להם מסורת אחרת בספרותנו, כגון ליסבון.

צ' שפירא: אני רוצה לחדד את הדברים. הייתי ברדיו בפאריז, ושאלתי אותם איך מבטאים אצלם: אם יש פֶתב שמדבר מפאריז הוא יאמר simon peres במלרע, ובהגייה צרפתית; אבל אם הכתב נמצא בארץ ישראל הוא יאמר שמעון פרס במבטא הישראלי.

מ' בר-אשר: ברשותכם, אני רוצה לסכם. סעיף 22, אף על פי שהוא נושא כותרת ספציפית, עוסק בבעיה כללית של הגיית מילים שמוצאן מיוונית. סעיף 23 (לאמבדה) הוא מקרה פרטי. סעיף 21 הובא כמקרה פרטי אך בדיון בו עלו גם עניינים אחרים. אני מציע שנלך מן הפשוט אל המסובך. נצביע תחילה על הצעת הוועדה בסעיף 23 לכתוב לאמדה.

הצבעה

סעיף 23 אושר.

מ' בר-אשר: אשר לשם פלסמה-פלזמה, כיוון שמדובר בעניין כללי, ברור שהכותרת המטעה תוחלף, והניסוח המכריע יהיה הניסוח של הסעיף עצמו, שהוא כללי.

א' אבנר: יש לי תיקון פשוט לסעיף 22: במקום 'מותר לכתוב' אני מציע לכתוב 'מוטב לכתוב'.

מ' בר-אשר: אני מציע לקבל את הצעת הוועדה בשינוי שמציע ארי אבנר: "מילים מסוג פלזמה/פלסמה, שמוצאן מיוונית ונתגלגלו לעברית מלשונות אירופה, מוטב לכתוב בזי"ן."

הצבעה

סעיף 22 בנוסח המתוקן אושר ברוב של 15 קולות.

מ' בר-אשר: ולבסוף הגענו לסעיף 21, העוסק בסואס וסואץ. יש הצעה לראות בזה מקרה פרטי, ויש הצעה להתחשב בהנחיה הכללית שכל שם של מקום יתועק כפי שהוא נהגה בפי בני המקום, חוץ ממקרים של מסורת עברית מושרשת. אני מציע להצביע על כתיב השם הזה כמקרה פרטי, ולאשר את שני הכתיבים כהצעת הוועדה.

הצבעה

בעד הצעת הוועדה לקיים את הכתיבים סואס וסואץ - 12

נגד - 5

הצעת הוועדה התקבלה.

ד. לב העיר - 'city'

מ' בר-אשר: בסיום הישיבה נדון במונח אחד שנתבקשנו להקדים את הדיון בו. הבקשה לקבוע מונח עברי ל-city עלתה בכמה פניות לאקדמיה. היו אפילו שפנו לנשיא המדינה בעניין הזה. הוועדה למילים בשימוש כללי דנה במונח, ופרופ' דוד עמירן הוזמן להשתתף בדיון. הצעת הוועדה היא לקבוע 'לב העיר'. יו"ר הוועדה, הא' אבנר, יסביר את שיקולי הוועדה.

א' אבנר: המונח הזה נדון בוועדה למילים בשימוש כללי לאחר שההודעה למליאה כבר נשלחה. יש דחיפות מסוימת בקבלת המונח המוצע, ולכן אנו מבקשים להקדים את הדיון בו ולאשרו.

לפני הוועדה, אחרי כל מיני דיונים לכאן ולכאן, עמדו שתי הצעות מעשיות. האחת הייתה לאשר את המונח מרכז העיר גם למושג הזה, והשנייה הייתה לייחד לכך מונח מיוחד. העדפנו לקבוע את המונח לב העיר משני טעמים. ראשית, מרכז העיר הוא לא תמיד מרכז העסקים הראשי, הנקרא באמריקה down town. שנית, למרכז העיר יש גם משמעות גאוגרפית. אפשר לפרשו 'מרכז הגאוגרפי של העיר', מה שאינו נכון בהכרח במקרה זה. לפיכך העדיפה הוועדה לקבוע מונח מיוחד, לב העיר.

ג' גולדנברג: בתל-אביב התקבל לפני שנים רבות, בצורה ספונטנית ומקובלת על כל האנשים, הביטוי לב תל-אביב, לציון מה שהיה מרכז. אז אמנם חשבו שהמרכז הוא לאו דווקא לעסקים אלא לדברים אחרים, אבל זה לא חשוב. לב תל-אביב היה ביטוי יפה מאוד, ויכול להיות שבערים אחרות הוא אפילו חסר קצת, אבל הדבר איננו לגמרי בגדר חידוש, אני חושב שהוא טוב מאוד.

א' אבנר: והלוא ידוע כי מעלתו הגדולה של חידוש שהוא איננו חידוש.

הצבעה

בעד ההצעה לב העיר - 15

המונח לב העיר (city) נתקבל.